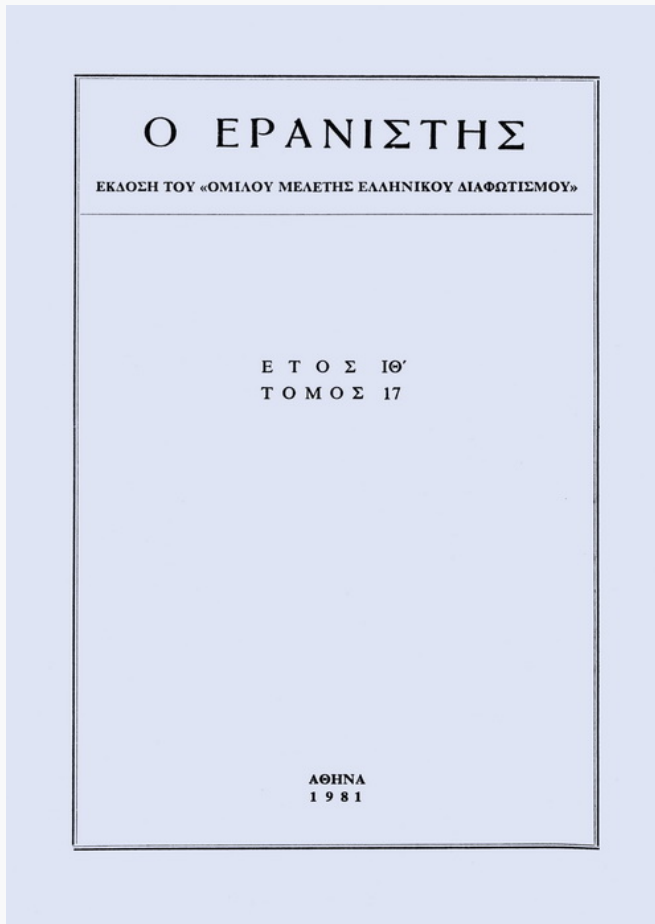

The Gleaner

Vol 17 (1981)

**Δύο μεταφράσεις του Ανδρέα Λασκαράτου στο
κερκυραϊκό Almanacco per l'anno 1831**

Κρίστα Ανεμούδη-Αρζόγλου

doi: [10.12681/er.309](https://doi.org/10.12681/er.309)

To cite this article:

Ανεμούδη-Αρζόγλου Κ. (1981). Δύο μεταφράσεις του Ανδρέα Λασκαράτου στο κερκυραϊκό Almanacco per l'anno 1831. *The Gleaner*, 17, 146–161. <https://doi.org/10.12681/er.309>

**ΔΥΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ
ΣΤΟ ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΟ ALMANACCO PER L' ANNO 1831**

Τὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου, ὅσο δὲν δημοσιεύθηκε σὲ αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις ἀπὸ τὸν ἴδιο, εἶναι σκορπισμένο σὲ διάφορα φυλλάδια, ἔφημερίδες, περιοδικὰ — ἑλληνικὰ καὶ ξένα — καὶ σὲ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα. Μεγάλο μέρος τοῦ ἀθησαύριστου αὐτοῦ ὕλικοῦ συγκεντρώθηκε καὶ ταξινομήθηκε ἀπὸ τοὺς Α. Παπαγεωργίου - Α. Μοσχοβάκη στὴ χρήσιμη ἐκδοσὴ τῶν Ἀπάντων τοῦ Λασκαράτου¹. Ὁ Ἀλέκος Παπαγεωργίου, στὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, περιγράφει τὶς δυσχέρειες ποὺ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει στὸν καταρτισμὸ τῆς Βιβλιογραφίας Λασκαράτου καὶ παρατηρεῖ πὼς τὰ στοιχεῖα ποὺ παρατίθενται στὰ Ἀπαντα θὰ πρέπει νὰ λειτουργήσουν ἀπλῶς ὡς ἀφετηρία γιὰ τὸν μελλοντικὸ ἐρευνητὴ ἀκόμη, ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ἐργογραφία τοῦ συγγραφέα εἶναι ἀπαραίτητο νὰ συμπληρωθεῖ, ἀφοῦ προηγουμένως ἐρευνηθεῖ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὸ κερκυραϊκὸ Almanacco, σατιρικὸ ἡμερολόγιο ποὺ ἔβγαζε ὁ Ἰταλὸς λόγιος Vicentio Nannuzi ἐπὶ τέσσερα χρόνια, ἀπὸ τὸ 1828 ὠς τὸ 1831².

Ὁ Nannuzi καταγόταν ἀπὸ τὴν Τοσκάνη, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς πατρίδας του στὴν Αὐστρία, κατέφυγε, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι συμπατριῶτες του, στὰ Ἐπτάνησα. Ἐκεῖ ἔκανε τὸ δάσκαλο «γλωσσῶν καὶ φιλοσοφίας»³ παραδίδοντας μαθήματα σὲ σπίτια ἢ δουλεύοντας σὲ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ σχολεῖα στὴν Κέρκυρα, τὴ Λευκάδα, τὴν Ἰθάκη καὶ τὴν Κεφαλλονιά. Παράλληλα ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὴ μελέτη τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ λογοτεχνίας, ἔγραψε μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος ποιήματα καὶ πεζὰ σὲ γλώσσα δημοτικὴ, ποὺ τὴ χρησιμοποίησε μὲ τρόπο ποὺ μαρτυρεῖ βαθιὰ γνώση καὶ ἀσφαλὲς γλωσσικὸ αἰσθητήριο.

1. Ἀπαντα Ἀνδρέα Λασκαράτου, Πρόλογος Γρηγορίου Ξενόπουλου. Εἰσαγωγὴ - Κριτικὴ Ἀνθολογία - Γλωσσάριον - Βιβλιογραφία Ἀλέκου Παπαγεωργίου. Ἐπιμέλεια - Κατάταξι Κειμένων Ἀντ. Μοσχοβάκη, τ. Α' - Γ', Ἀθήνα, «Ἀτλας», 1959 [σὺ ἐξῆς: Ἀπαντα].

2. Βλ. Ἀπαντα, τ. Γ', σ. ζ'.

3. Βλ. Ἠλία Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα, τ. Α', Ἀθήνα 1904, σ. 267.

Στὴν ἀρχὴ (1816) πῆγε στὴν Κέρκυρα ὅπου φιλοξενήθηκε γιὰ ἓνα διάστημα ἀπὸ τὸν Κεφαλλονίτη Δημήτριο Κοργιαλένιο, τὸν μετέπειτα πεθερὸ τοῦ Λασκαράτου, στὸν ὁποῖο καὶ ἀφιέρωσε τοὺς πρώτους του ἑλληνικοὺς στίχους. Σχετίστηκε μὲ πολλοὺς λόγιους καὶ συνδέθηκε φιλικὰ μὲ τὸν Ἀνδρέα Κάλβο, τὸν Ἀθανάσιο Ψαλίδα (τὸν ὁποῖο καὶ διαδέχθηκε, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του, τὸ 1829, στὴ διεύθυνση τοῦ «δευτερεύοντος σχολείου» τῆς Λευκάδας), τὸν Ἀνδρέα Μουστοξύδη καὶ τὸν Διονύσιο Σολωμό. Ὁ Nannuzi ἄφησε σὲ ὅλους ὅσοι τὸν γνώρισαν στὰ Ἐπτάνησα ἄριστες ἐντυπώσεις τόσο γιὰ τὴν εὐρύτατη μόρφωσή του ὅσο καὶ γιὰ τὸν εὐθυμο, ἀνοιχτόκαρδο χαρακτήρα καὶ τὸ ὀξὺ σκωπτικὸ του πνεῦμα. Τὸ 1831 ἐπέστρεψε στὴν Ἰταλία. Πέθανε στὴ Φλωρεντία τὸ 1857⁴.

Πλὴν στὸ Nannuzi μαθήτευσε γιὰ λίγο καὶ ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος. Ὅταν τὸ 1828 ὁ Λασκαράτος πῆγε στὴν Κέρκυρα, προστατευόμενος τοῦ θείου του Κόντε Δημητρίου Δελλαδέτσιμα, δικαστῆ στὸ νησί, μαθήτευσε κοντὰ σὲ δύο δασκάλους: τὸν Ἀνδρέα Κάλβο, ποὺ τοῦ δίδαξε τὴν «τέχνη τοῦ συνθέτειν», καὶ τὸν Nannuzi ποὺ τὸν μύησε στὴν Ἰταλικὴ λογοτεχνία, τοῦ ἔμαθε τὰ μυστικὰ τῆς Ἰταλικῆς σάτιρας, καθοδήγησε τὶς πρώτες ποιητικὲς του δοκιμὲς καὶ, τέλος, ὅπως θὰ δοῦμε ἀναλυτικότερα παρακάτω, τὸν παρουσίασε στὸ ἡμερολόγιό του. Στὴν προσωπικότητα τοῦ Nannuzi, τῆ λογοτεχνικῆ μαθητεία του μαζί του καὶ τῆ συνεργασία του στὸ *Almanacco* ἀναφέρεται, ἄλλωστε, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Λασκαράτος στὴν αὐτοβιογραφία του⁵: «Ὁ Κορ Ναννούτσης, ποὺ ἔπειτα, γιὰ τὶς φιλολογικὲς του ἐργασίες, ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Crusca⁶, ἦταν [...] χαρακτῆρας ἀνοιχτόκαρδος καὶ φαιδρός. Ἐγραφε στίχους καὶ μικρὰ σατυρικὰ ποιήματα μὲ πολὺ πνεῦμα. Μοῦ ἔδωσε στὴ σάτυρα παραγγέλματα, ποὺ αἰσθανόμενον εὐχαρίστηση νὰν τὰ ἐχτελῶ ἀμέσως, προσπαθῶντας νὰ φτειάσω μικρὰ ποιήματα, κατὰ μίμηση τῶν ἰδικῶν του. Μοῦ τὰ διόρθωνε. Τὸν παρακολούθησα καὶ σὲ μιὰ σειρὰ μαθημάτων ρητορικῆς», ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ⁷: «...ὁ δάσκαλός μου Ναννού-

4. Βλ. Φ. Μιχαλόπουλου, «Βικέντιος Ναννούτσης (Ἕνας Ἰταλοἔλληνας λόγιος καὶ ποιητής)», ἐφ. *Καθημερινή*, 13 Φεβρουαρίου 1939.

5. Βλ. *Ἄπαντα*, τ. Α', σ. 6.

6. Ἡ Φιλολογικὴ Accademia de Crusca ἰδρύθηκε στὴ Φλωρεντία τὸ 1582. Ὁ Nannuzi ἀναγορεύθηκε μέλος τῆς τὸ 1847, ἔπειτα ἀπὸ τὴν τεράστια ἐπιτυχία ποὺ γνώρισε στὴν Ἰταλία ἡ μελέτη του *Manuale del primo secolo della Lingua Italiana*, τ. 1-3, Firenze 1837-9. Σχετικὰ βλ. Φ. Μιχαλόπουλου, *Βικέντιος Ναννούτσης...*, ὅ.π.

7. Βλ. *Ἄπαντα*, τ. Γ', σ. 220.

της εις τούς Κορφούς μ' ἐπκρκαλοῦσε καὶ τοῦ ἐμετάφραζα ἰταλικῆς ποιήσεως ἐδικῆς του καὶ ἄλλων, διὰ τὰ τότε ἡμερολόγιά του».

Τὸ ἡμερολόγιο αὐτὸ τοῦ Nannuzi, ἐντελῶς ἀδιερεύνητο ὡς τώρα, γιατί ἔμενε ἀβιβλιογράφητο, εἶναι σήμερα προσιτό, κατὰ ἓνα τμήμα του. Πρόσφατα, τὸ συλλεκτικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μάνου Χαριτάτου ὁδήγησε στὴν ἐπισήμανση καὶ βιβλιογράφηση ἑνὸς ἀντιτύπου τοῦ τελευταίου τόμου τοῦ ἡμερολογίου, τοῦ *Almanacco per l'anno 1831*⁸.

Τὸ ἡμερολόγιο ἀποτελεῖται ἀπὸ 95 σελίδες, 16×11 ἐκ., καὶ περιέχει σατιρικὰ ἢ χιουμοριστικὰ στιχοῦργήματα ποὺ πλαισιώνουν τὶς ἀνγκυκαῖες, ἡμερολογιακοῦ χαρακτήρα, πληροφορίες σὲ πεζό, ποὺ εἶναι καὶ αὐτὲς σχολιασμένες σατιρικὰ. Ὁ μακροσκελὴς παρωδιακὸς ὑπότιτλος τοῦ ἡμερολογίου⁹ καθὼς καὶ ὁ («τόπος») ἔκδοσης («Mondo della luna»: lunatico: φρενοβλαβῆς, σεληνόπληκτος) μᾶς προδιαθέτουν γιὰ τὸ περιεχόμενό του. Φαίνεται πὼς τὸ ἡμερολόγιο γράφεται ὀλόκληρο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Nannuzi, ἂν καὶ τὸ ὄνομά του δὲν ἐμφανίζεται πουθενά. Ὅλα τὰ κείμενα εἶναι γραμμένα στὰ ἰταλικά μὲ δύο ἐξαιρέσεις: ἓνα στιχοῦργημα, ἀφιερωμένο στὴ Madonna Pimpinella, ὅπου ἐναλλάσσονται, μὲ ἐξαιρετικὴ ἄνεση καὶ φυσικότητα, ἐλληνικὲς καὶ ἰταλικὲς λέξεις¹⁰, καὶ δύο ποιητικὲς μεταφράσεις, στὰ ἐλληνικά, ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα Λασκαράτο, ποὺ ἀποτελοῦν τὰ μόνια ἐνυπόγραφα κείμενα τοῦ τόμου.

Οἱ δύο αὐτὲς συνεργασίες τοῦ Λασκαράτου βρῖσκονται στὶς τελευταῖες σελίδες τοῦ ἡμερολογίου (σ. 91-95). Τὸ πρῶτο στιχοῦργημα (σ. 91-94) ἔχει στὴ θέση τοῦ τίτλου τὴν ἐπεξήγηση: Traduzione in Greco moderno della Canzonetta:

Ahime, dimmi fino a quanto
Questa vita, o mia canna,
Così trista ed assassina,
Fino a quanto ha da durar?

8. Βιβλιογραφήθηκε γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἴδιο· βλ. Μάνου Χαριτάτου, «Τὰ ἡμερολόγια στὰ χρόνια 1800-1863. (Μὲ προσθήκες στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία)», *Ὁ Ἑρανιστής* 14 (1977) 118. Εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν κ. Χαριτάτο ποὺ μοῦ παραχώρησε πρόθυμα τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ γιὰ ἔρευνα.

9. «In cui si contengono cose da fare scappare i cani, e da far perdere il cervello a chi non lo ha. Del famoso astrologo Don Pipistrello Pappagrilli da San Rocco. Dottore delle Lasagne, membro corrispondente dei Maccheroni, Socio ordinario delle Pappardelle, Istoriografo delle Luganighe, Direttore dei Tortellini, Segretario perpetuo delle Frittelle, Bibliotecario delle Trippe, Cavaliere dei Ceci e dei Finocchi ec. ec. ec.».

10. Βλ. *Almanacco... 1831*, σ. 56-58: «A Madonna Pimpinella Succiabroda».

καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση σὲ εἴκοσι τετράστιχες στροφές.

Τὸ δεύτερο στιχοῦργημα, ἀπὸ τέσσερις τετράστιχες στροφές, δημοσιεύεται στὴ σ. 95· ἐδῶ, ἡ ἐπικεφαλῆς ἐπεζήγγηση εἶναι πρὸ διαφωτιστικῆς: Traduzione in Greco moderno dell'anacreontica del Vittorelli

Non ti accostare all' urna
Che il cener mio rinsera,
Questa pietosa terra
E sacra al mio dolor.

Ἡ ὑπερξῆ τῶν δύο αὐτῶν συνεργασιῶν τοῦ Λασκαράτου ἦταν ἀπὸ παλιὰ γνωστὴ. Γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ τῆς δεύτερης ὑπῆρχαν ἐνδείξεις, οἱ ὁποῖες ὥστόσο εἴτε δὲν εἶχαν προσεχθεῖ, εἴτε δὲν εἶχαν ἐρμηνευθεῖ σωστά. Γιὰ νὰ ἀναχθοῦμε, ἀντίθετα, στὴν πηγὴ τῆς πρώτης, ἦταν ἀναγκαστὸ νὰ βρεθεῖ προηγουμένως τὸ ἴδιο τὸ Almanacco· ἄς δοῦμε λοιπὸν τὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέταμε ὡς τώρα:

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γενικὲς καὶ ἀόριστες πληροφορίες ποὺ δίνει ὁ Λασκαράτος στὴν αὐτοβιογραφία του, συγκεκριμένη μνεῖα καὶ γιὰ τὶς δύο συνεργασίες κάνει μόνον ὁ Ἡλίας Τσιτσέλης¹¹: «Ἐν Κερκύρα ὁ Λασκαράτος κατελήφθη αὐτόχρημα ὑπὸ μανίας πρὸς τὸ στιχοῦργεῖν ἢ μεταφράζειν ποιήσεις. Ἐκ τῶν πρώτων τοιούτων αὐτοῦ ἔργων εἶναι καὶ ἡ σάτυρα Ahime dimmi fino a quanto καὶ τὸ ἐλεγειακὸν τοῦ Vittorelli Non ti accostare all' urna ὑπερτονισθὲν ὑπὸ διαπρεποῦς μουσουργοῦ κατέστη δημοτικώτατον». Σημειώνει ἀκόμη ὅτι καὶ τὰ δύο ποιήματα δημοσιεύθησαν στὸ Almanacco 1831, Corfu 1831, σ. 91-95. Αὕτῃ εἶναι καὶ ἡ μοναδικὴ πληροφορία ποὺ εἶχαμε γιὰ τὸ πρῶτο στιχοῦργημα.

Ἀντίθετα, οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ δεύτερο στιχοῦργημα ἦταν πολὺ περισσότερες. Λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸν Τσιτσέλη, ὁ Ἡλίας Ζερβὸς ἐπισημαίνει: «Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δημοσιεύθησαν στίχοι του [τοῦ Λασκαράτου] στὸ φιλολογικὸ ἡμερολόγιο τοῦ Ναννοῦτση, σχεδὸν μεταφράσεις ἀπὸ τὸ ἰταλικό. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ οἱ παλαιότερα πολὺ γνωστοὶ στὴν Ἑπτανήσο καὶ τραγουδημένοι στίχοι:

Μὴ σιμώσης, στὸν τάφο μου ἐπάνω
ποῦ κλείει μέσα τὸ ἄμορφο σῶμα.
Τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχο χῶμα
ὄντις μ' ἔδιωχνες ἄσπλαγγην ἐσύ.

11. Λασκαράτος, *Αὐτοβιογραφία*: βλ. παραπάνω σημ. 5, 7. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα*, ἔ.π., σ. 707-708.

Τώρα τί νά μοῦ κάμουνε τ' ἄνθια
καί τὰ δάκρυα ποῦ χύνεις γιά μένα!
Τί ὄφελουν τὰ κορμιὰ τὰ θαμμένα
τὰ δάκρυά σου καί τ' ἄνθια σκληρή; κτλ.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ λεκτικοῦ καί τοῦ ὅφους τοῦ Σολωμοῦ εἶναι φανερή στοὺς στίχους αὐτοὺς καθὼς καί στ' ἄλλα λυρικά τῆς νεανικῆς του ἡλικίας. Μὲ τὸ Σολωμὸ ἄλλωστε ἐγνωρίζετο τότε καί εἶχε τὴν ὁδηγία καί τὴν ἐκτίμησή του»¹².

Ὁ Ζερβός, βέβαια, δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸν τίτλο τοῦ ἰταλικοῦ πρωτότυπου, οὔτε τὸν ποιητὴ του· ἡ μαρτυρία του ὅμως εἶναι σημαντικὴ, ἀφοῦ παρατίθενται οἱ δύο πρῶτες στροφές τοῦ στιχογραφήματος καί ἐπιβεβαιώνεται ἡ πληροφορία τοῦ Τσιτσέλη ὅτι τὸ ποίημα ἦταν πολὺ γνωστὸ στὰ Ἐπτάνησα καί ὅτι εἶχε μελοποιηθεῖ¹³.

Ἡδὴ ὅμως τὸ 1865, στὴ «Στιχογραφικὴ τῆς Γραικικῆς Γλώσσης»¹⁴ ὁ Λασκαράτος εἶχε χρησιμοποιήσει τρεῖς ἀπὸ τὶς τέσσερις στροφές τοῦ ἴδιου ποιήματος (τὴν πρώτη, τὴν τρίτη καί τὴν τετάρτη) ὡς παράδειγμα δεκασύλλαβου τετράστιχου ποῦ ἀρμόζει καλύτερα σὲ «σοβαρὲς ποιήσεις». Τὸ ποίημα, ἄλλωστε, ἐπανεκδόθηκε ἀπὸ τὸν Λασκαράτο τὸ 1872: συμπεριλήφθηκε ὀλόκληρο (τέσσερις στροφές) στὴν ποιητικὴ συλλογὴ του «Στιχογραφήματα Διάφορα», μὲ τὸν τίτλο «Μὴ σιμόσης στὸν τάφο μου ἀπάνου» καί μὲ τὴν ὑποσημείωση: «Ἐγινε καί ἐτυπώθη, ἂν δὲν σφάλω τὰ 1828, στοὺς Κορφοῦς, εἰς τὸ τότε ἡμερολόγιό τοῦ Ναννοῦτση»¹⁵.

12. Βλ. Ἡλία Ζερβοῦ, «Ἀνδρέας Λασκαράτος», *Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ 19 αἰῶνος*, Ἀθήνα 1916, σ. 9. Ὅα πρέπει, πάντως, νὰ διευκρινήσουμε ἐδῶ, πὼς ὁ Λασκαράτος, σύμφωνα τουλάχιστον μὲ τὴ δική του μαρτυρία, γνωρίστηκε μὲ τὸ Σολωμὸ δύο περίπου χρόνια ἀργότερα: «Στὰ 1833 ὁ κόντες Δελαδέτσιμας [...] μὲ ξαναπῆρε στὴν Κέρκυρα [...]. Τότες ἐγνώρισα στὴν Κέρκυρα τὸν ποιητὴ κόντε Σολωμὸ. Ἐπήγαινα συχνὰ σπῆτι τοῦ καί τοῦ ὑπόβανα τὶς μικρές μου συνθέσεις ποῦ εἶχε τὴν καλωσύνη ν' ἀκούη τὴν ἀνάγνωσή τους καί ἀπάνου στές ὅποιες μοῦ ἔκανε πάντα ὠφέλιμες παρατηρήσεις. Ἐρχονταν ἐπίσης ἐκεῖ κι' ἄλλοι καί ὅλοι τοῦ διάβαζαν κάτι» («Ἀπαντα», τ. Α', σ. 6-7).

13. Τὰ ἴδια περίπου στοιχεῖα ἐπαναλαμβάνει καί ὁ Ν.Γ. Σταθάτος, Ἀνδρέα Λασκαράτου, *Ποιήματα Ἀνέκδοτα*, Ἀθήνα, «Μαρῆς», 1958, σ.ζ'.

14. Βλ. *Στιχογραφικὴ τῆς Γραικικῆς Γλώσσης*, Κεφαλλονιά, 1865 [=«Ἀπαντα», τ. Β', σ. 267-289].

15. Βλ. *Στιχογραφήματα Διάφορα Ἀνδ. Λασκαράτου ἐκδοθέντα ἐπιμελεῖα καί ἐνεργεία φιλομούσων τινῶν νέων*, Κεφαλλονιά 1872 [=«Ἀπαντα», τ. Β', σ. 509-510]. Ἀπὸ παραδρομῆ ὁ ποιητὴς χρονολογεῖ τὴ μετάρραση στὰ 1828, πρῶτο ἔτος τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Almanacco*.

A. Τὸ πρῶτο στιχοῦργημα δὲν ἔχει δημοσιευθεῖ σὲ καμία ἔκδοση ποιημάτων τοῦ Λασκαράτου καὶ δὲν περιλαμβάνεται στὰ Ἔκπνκτα. Τὸ ἰταλικό του πρωτότυπο βρίσκεται ἐπίσης στὸ Almanacco per l' anno 1831: πρόκειται γιὰ τὸ ἀνώνυμο (τὰ γράμματα D, Z εἶναι πιθανότατα τὰ ἀρχικά τοῦ ὀνοματεπώνυμου τοῦ ἀγνωστοῦ ποιητῆ) στιχοῦργημα D... Z... Alla sua Bella (σ. 38-41), ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ εἴκοσι τετράστιχες στροφές καὶ μία, τὴν τελευταία, ἐξάστιχη ἢ στροφή αὐτὴ παραλείπεται στὴν ἑλληνικὴ μετάφραση.

Παραθέτω ἀντικριστὰ τὸ ἰταλικὸ πρωτότυπο καὶ τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση, ὅπως δημοσιεύθηκαν στὸ Almanacco, χωρὶς ἐπεμβάσεις στὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη:

D. Z. . . ALLA SUA BELLA

TRADUZIONE IN GRECO MODERNO DELLA CANZONETTA

1 Ahimè, dimmi, fino a quanto

Ahimè, dimmi fino a quanto

Questa vita, o mia carina,

Questa vita, o mia carina,

Così trista ed assassina,

Così trista ed assassina,

Fino a quanto ha da durar?

Fino a quanto ha da durar?

1 Ἄχ Κυρά μου, πές μου ὡς
πότες

2 Queste eterne givarolte,
Questi eterni andirivieni,
Finchè i tempi son sereni,
Gioja mia, li potrò far.

Μιά ζωὴ τόσο παιδεμένη,

Μιά ζωὴ τόσο στερεμένη

Πές μου ὡς πότες θὰ βα-
στᾶ;

3 Ma allorchè verrà l'Inverno
Che oramai non è lontano
E a soffiare il Tramontano
Allorchè comincerà;

2 Καὶ ὅσο δὲ εἶναι καλοκαῖρι

Πάει καλὰ τὸ σεῖρε καὶ ἔλα.

Μὰ γιὰ πές μου δὲν εἶν
τρέλα

"Ὀντες πιάνουν τὰ νερά;

4 Qui dal freddo le pazzette
Stare a battere, e a tremare
Come un can non posso stare,
Nè sarebbe carità;

3 Τότες ποῦ ὁ Βοριᾶς φυσάει

Μέρα νύκτα παγομένος

Σὰν Παχὺ χίριο ψημένης

Καμμιά ἀγίτσα θὰ βρεθῶ.

5 Star non posso, anima mia,
Dalla pioggia qui da matto

4 Τὶ δὲν εἶμαι μαθημένος

Ὀχ τὸ κρύο νὰ τουρτου-
ρίζω,

Σὰ σκυλὶ νὰ τρεμουλίζω,

- A bagnarmi come un gat-
to⁴
A buscar qualche malor.
- 6 E Messer lo M...ne.
Detto m'ha che mi riguar-
ardi,
E che attento ognor mi
guardi
Della notte dal rigor.
- 7 Perocchè se all'aria chiappo
Qualche buona infredda-
tura,
Giù mandarmi in sepol-
tura
Certamente ella mi può.
- 8 Manco mal se da sedere
Qui ci fosse un qualche
loco;
Ma nè punto qui nè poco
Dove assidermi non so.
- 9 Che ogni notte, con che
gusto
Io non so, certi bricconi
Che spiando dai cantoni
Coll' occhiale ognor mi
stan,
- 10 D'una certa robiciuola....
Tu m'intendi... imariuoli!
Tutti quanti i muricciuoli
Qua e là sporcando van.
- 11 L'altra notte si le brache
Io mi sono iusudiciato,
Che appestavo da ogni
lato
Lungi un miglio per mia
se.
- Γιατί τ'ἄϊμα μου εἶν ψυλό.
5 Μὲ ἀστροπόβροντα καὶ χιόνια
Δὲν μπορῶ μέσχα στὴ στρά-
τα
Νὰ κοιλιώμαι σὰν τὴ γάτα
"Ὅλη νύκτα μοναχός.
- 6 Τόγχε πεῖ καὶ ὁ Μακκαρούνιας,
'Αχόλη μου περιστέρα
Νὰ φυλάομ' ὄχ τὸν ἀγέρα
Τσῆ νυκτός, γιατί' εἶν κα-
κός.
- 7 Γιατί, φῶς μου, ἄν ἀρρωστή-
σω
Χωρὶς ἄλλο τὴν παθένω,
Καὶ στὸν "Αἰδη κατεβαίνω
Χωρὶς νὰ σέ ματαιιδῶ.
- 8 Νᾶταν κάνε ιδῶ τρυγύρου
Καμμιά πέτρα νὰ καθήσω,
Μὰ ποῦ! μήτε ν' ἀκουμβή-
σω
Δὰ φειδεύομαι πουλιό.
- 9 Γιατί κάποιοι μεθυστάδες
Στὰ καντούνια τρυπομένοι
Μὲ κυττοῦνε οἱ πομπιομέ-
νοι
'Απὸ κεῖ μὲ τὸ γιαλί.
- 10 'Ὅποῦ ἀλείφουν τὰ παιζούλια
Μ' ἕνα... πῶς νὰ σοῦ τ' ὀ-
ρίσω...
Μὲ νογᾶς.... γιὰ νὰ γιομίσω
Ὁχ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή.
- 11 Καθὼς κιόλα ἐψῆς τὴ νύχτα
'Εγιομίσαν τὰ σκουτιά μου
Σ' ἕναν τρόπο, ἄχ κυρά μου,
Ποῦ δὲν εἶχα παστρεμούς.

<p>19 Che se presto il pateracchio
Non si fa, sii certa, ah!
lasso!
Me n'andrò presto a Pat-
rasso
E ne avrai la colpa tu.</p>	<p>19 Τι ἂν ὁ γάμος μας δὲ γένη,
Ἄχ με πέρνης στὸ λαίμο
σου,
Καὶ θὰ κλάψης τὸν πιστό
σου.
Ὅντες δὲν ἔχει γιατροιά.</p>
<p>20 Ch'io mi struggo, te lo giuro
Come al fuoco tale e
quale
La braciuola di majale,
E, ben mio, non posso più</p>	<p>20 Ἄχ γιὰ σὲ κυρά μου λιώνω
Ποῦ ἢ καρδοῦλα μου τὸ
ξέρει
Σὰ στή φλόγα ξιγκοκαῖρι
Σὰ μαροῦλι στὴ φωτιά.</p>
<p>21 Ed altro voleva dir, ma in
quell'istante
Si sovvenne che a cena
andar dovea;
E fatto uno sgambetto ed
un galante
Inchino alla sua bella
Dulcinea,
Scappò via come un ful-
mine di butto,
Per tema di non stare a
dente asciutto.</p>	

Τοῦ Ἀνδρέα Τυπάλδου Λασκαράτου Κεφαλληνίου

Ἐπὶ τῆ συγκριτικῆ ἀνάγνωσι τῶν δύο κειμένων διαπιστώνεται πὺς ὁ Λασκαράτος στὴ μετάφρασή του κινεῖται μέσα στὰ θεματικὰ πλαίσια τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου, χωρὶς ὥστόσο νὰ προσκολλᾶται σχολαστικὰ σ' αὐτό. Οἱ παρεκλίσεις ἀπὸ τὸ πρωτότυπο εἶναι συχνές καὶ οὐσιαστικές· ὑφείλονται ἄλλοτε στὴν προσπάθεια τοῦ μεταφραστῆ νὰ ἀπαλείψει ἄσμενες λέξεις ἢ ἐκφράσεις τοῦ ἰταλικοῦ (ὅπως γίνεται, π.χ., στοὺς δύο τελευταίους στίχους τῆς δέκατης πέμπτης τροφῆς ἢ στὴ δέκατη τροφή) καὶ ἄλλοτε στὴν ἐπιθυμία του νὰ χρωματίσει σατιρικὰ τὸ ἑλληνικὸ κείμενο, ὅποτε μᾶς δίνει πρωτότυπους στίχους, καρπὸ τῆς δικῆς του ἔμπνευσης, ποὺ ἐνωματώνονται στὸ σύνολο πολὺ πετυχημένα· (βλ., π.χ. τοὺς στ. 3 καὶ 4 τῆς τρίτης τροφῆς ἢ τοὺς στ. 3 καὶ 4 τῆς εἰκοστῆς). Μὲ ἀνάλογο τρόπο, χωρὶς ἄμεση δηλαδὴ σχέση μὲ τὸ

πρωτότυπο, μεταφράζονται σχεδὸν ὁλόκληρη ἢ τέταρτη, πέμπτη, ἔβδομη, δέκατη, ἐνδέκατη, δέκατη τέταρτη καὶ δέκατη ἕνατη στροφή, καθὼς καὶ διάφοροι μεμονωμένοι στίχοι ἄλλων στροφῶν. Ἀπὸ τὸ πρωτότυπο διατηρεῖται ἡ μετρικὴ μορφή: καὶ στὰ δύο κείμενα ἔχουμε τετράστιχες στροφές, στὶς ὁποῖες οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι εἶναι (μὲ τὴν ἑλληνικὴ μετρικὴ ὁρολογία) τροχαϊκοὶ ὀκτασύλλαβοι καὶ ὁ τέταρτος τροχαϊκὸς ἑπτασύλλαβος· ὁμοιοκαταληκτοῦν ὁ δεύτερος μὲ τὸν τρίτο στίχο (ἡ τελευταία εἰκοστὴ πρῶτη στροφή τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου δὲν μεταφράζεται ἀπὸ τὸ Λασκαράτο).

Μποροῦμε, ἐπομένως, νὰ ποῦμε πὼς τὸ στιχοῦργημα μεταφράζεται ἐλεύθερα καὶ πὼς τὸ ἰταλικὸ κείμενο χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ μεταφραστὴ ὡς ἀφετηρία γιὰ τὴ δική του δημιουργικὴ ἀνάπλαση καὶ τὴ στιχουργικὴ του ἄσκηση· τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς προσπάθειας εἶναι μιὰ νέα ποιητικὴ δημιουργία, μὲ αὐτοτελεῖ ἄξια, στὴν ὁποία, ὄχι μόνον διατηρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνεται τὸ σκωπτικὸ, χιουμοριστικὸ πνεῦμα τοῦ ἰταλικοῦ πρωτότυπου.

Ἡ βασικὴ αἰτία γιὰ τὴ μὴ ἀναδημοσίευση τοῦ στιχοῦργήματος αὐτοῦ ἀπὸ τὸ Λασκαράτο, εἶναι ἡ ἴδια πού ἰσχύει καὶ γιὰ πολλὲς ἄλλες νεανικὲς μεταφράσεις τοῦ ἰταλικῶν ποιημάτων· τὸ ἱστορικὸ τους εἶναι λίγο πολὺ γνωστό: μερικὰ χρόνια ἀργότερα, ὁ Λασκαράτος τὶς ἀποκήρυξε καὶ γιὰτὶ δὲν πίστευε στὴ λογοτεχνικὴ τους ἄξια, καὶ γιὰτὶ τὶς θεωροῦσε τόσο ἄσμενες πού δὲν θᾶπρεπε νὰ δημοσιευθοῦν ποτέ¹⁶.

Ὅστοςο πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς συνθέσεις διασώθηκαν ἀπὸ φίλους του σὲ δύο χειρόγραφα τετράδια τὰ ὁποῖα, κάποια στιγμή, πέρασαν στὰ χέρια τοῦ Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη. Τὸ 1863 ὁ Λασκαράτος ζητᾷ ἀπὸ τὸ Βαλαωρίτη νὰ τοῦ τὰ ἐπιστρέψει: «Νὰ μοῦ τὲς δώσης νὰν τὲς παστρέψω ἀπὸ τὰ ἐντροπαλὰ πού εἰς αὐτὲς εὐρίσκονται, καί, σὰν τίμιος ἄνθρωπος, νὰ σοῦ τὲς ἐπιστρέψω, χωρὶς οὐδὲ κἄν νὰ βαστάξω ἀντίγραφον», τοῦ γράφει στὶς 21 Φεβρουαρίου 1863¹⁷. Λίγο ἀργότερα, στὶς 5 Ἀπριλίου τοῦ ἴδιου χρόνου, σὲ ἓνα ἄλλο του γράμμα πρὸς τὸν Βαλαωρίτη, ἐξομολογεῖται: «Οἱ στίχοι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι πλέον δικοί μου, [...] ἀφοῦ μιὰ φορὰ τοὺς ἔδωσα ἐνοῶντας νὰ δώσω ὄχι μόνον τὸ χαρτί καὶ τὸ μελάνι, ἀλλὰ καὶ τὲς ἰδέες ἐκεῖνες μὲ τὴν ἄξιαν τους ὅλην ἀντάμα. Ὅλο ἐκεῖνο τὸ *bagaglio* τὸ ἔδωσα τότες τοῦ Πρετεντέρη γιὰ νὰ παστρέψω τὸ στίτι

16. Βλ. Ἔπαντα, τ. Α', σ. 15'-15'.

17. Βλ. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης. Α'. Βίος, Ἐπιστολὲς καὶ Πολιτικὰ Κείμενα. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη - Νίκης Λυκούργου, Ἀθήνα, Ἰκαρος 1981, σ. 262.

μου από πράμα ποῦ δὲν ἐπιθυμοῦσα νὰ ἔχω, καὶ ποῦ μόνον μοῦ ἐπόνηε νὰ καύσω. Τὸ ξαναλέγω, ἐπιθυμοῦσα νὰ διορθωθοῦνε οἱ αἰσχρότητες ὁποῦ εἶναι στοὺς στίχους ἐκείνους, ὄχι τάχα γιὰ νὰ φανοῦνε μιὰ μέρα ὁμορφότεροι, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανταζόμενος τὴν πιθανὴν ἐμφάνισίν τους μιὰ μέρα εἰς τὸ κοινόν, ἐντρέπουμε ἀπὸ τὰ τῶρα — ἂν ὅμως δὲν θέλῃς νὰ διορθωθοῦνε σὺ ποῦ τῶρα εἶσαι ὁ ἰδιοχτήτης τους, ἐγὼ δὲν πιάνω τσι κλάψες»¹⁸.

Τελικὰ ὁ Βαλαωρίτης τοῦ ἔστειλε τὰ χειρόγραφα μῆλις τὸ 1871· ὁ Λασκαράτος ἀντέγραψε μερικὰ ποιήματα ποῦ τὰ προόριζε γιὰ ἔκδοση¹⁹ καὶ ἐπέστρεψε πάλι τὰ δύο χειρόγραφα τετράδια²⁰. Προφανῶς, λοιπόν, τὸ στιχοῦργημα ποῦ μᾶς ἀπασχόλησε ἐδῶ καὶ ποῦ, πιθανότατα, περιεχόταν σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο τετράδια, δὲν ἐπιλέχθηκε τότε ἀπὸ τὸ συγγραφέα του γιὰ μελλοντικὴ ἔκδοση καὶ ἔτσι παρέμεινε ἀνέκδοτο.

B. Τὸ δεῦτερο στιχοῦργημα κινεῖται σὲ κλίμα ὀλότελα διαφορετικὸ τόσο ἀπὸ τὴν πρώτη μετάφραση ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο *Almanacco*· δὲν πρόκειται γιὰ σατιρικὸ στιχοῦργημα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μετάφραση ἑνὸς ποιήματος («ἐλεγειακοῦ») — ὅπως ἄλλωστε τὸ χαρακτηρίζει καὶ ὁ μεταφραστὴς του — τοῦ πασίγνωστου ἰταλοῦ ποιητῆ Jacopo Vittorelli. Μὲ ποιὰ ὅμως κριτήρια ἀποφάσισε ὁ Nannuzi νὰ ἀσκήσει τὸ κριτήριό του σὲ μιὰ σύνθεση τοῦ Vittorelli, ἑνὸς ποιητῆ, δηλαδή, ποῦ τὸ σύνολο τῆς παραγωγῆς του παραπέμπει σὲ ἐντελῶς διαφορετικοὺς ποιητικοὺς χώρους;

Ὅπως ἀναφέραμε καὶ πιὸ πάνω, ὁ Vittorelli ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς ποιητὲς τοῦ καιροῦ του. Γεννήθηκε τὸ 1749 στὸ Bassano τῆς Ἰταλίας καὶ σπούδασε στὸ Collegio dei Nobili τῆς Brescia. Τὸ 1787 ἐγκαταστάθηκε στὴ Βενετία, ἀπὸ ὅπου ἔφυγε ὅταν ὁ Ναπολεὼν κατέλαβε τὴν πόλη (1797), γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴ Padova. Τὸ 1802 ἐπέστρεψε στὸ Bassano, ὅπου κατέλαβε διάφορες ὑψηλὲς θέσεις στὴν αὐστριακὴ διοίκηση· πέθανε στὴ γενέτειρά του σὲ βαθιὰ γεράματα (1835). Εὐγενὴς στὴν καταγωγή, θρησκευόμενος, φανατικὸς ἐχθρὸς τοῦ Ναπολέοντα, πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος στοὺς Αὐστριακοὺς, ἔμεινε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ κάθε τι καινούργιο: συνειδητὰ ἀντίθετος στὶς ἰδέες τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἔμεινε προσκολλημένος στὸ πνεῦμα τῆς «Ἀρκαδίας», τραγουδιστὴς τῶν λεπτῶν καὶ χωρὶς βᾶθος αἰσθημάτων. Τὰ

18. Βλ. Ἄριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ.π., σ. 265-266.

19. Βλ. Ἄριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ.π., σ. 272.

20. Βλ. Ἄριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ.π., σ. 273.

Θέματα τῶν ποιημάτων του εἶναι τὰ συνηθισμένα τῆς ποίησης τοῦ ἰταλικοῦ settecento: ἡ γυναικεῖα χάρις, τὰ πείσματα καὶ τὰ καμώματα τῆς ἀγαπημένης, οἱ γλυκεροὶ ἔρωτες. Ὁ Vittorelli ἐπηρεάσθηκε βαθιὰ ἀπὸ τὸν Pietro Metastasio (1678-1782) καὶ τὸν Paolo Rolli (1687-1765), ἂν καὶ στὴν ποίησή του βρίσκει κανεὶς καὶ ἄλλες νεοκλασικιστικὲς ἐπιδράσεις, πού προσδίδουν στὶς συνθέσεις του χάρις καὶ κομψότητα, καθὼς καὶ στοιχεῖα τῆς θρηνητικῆς βόρειας ἀποίησης τῶν τάφων). Ἡ φήμη του σταθεροποιήθηκε μὲ τὶς ἀνακρεόντειες, κυρίως, συνθέσεις του πού τὸν ἔκαναν, ὅσο ζοῦσε ἀκόμα, ἕναν ἀπὸ τοὺς πρῶτους πολυδιαβασμένους καὶ ἀγαπητοὺς στὸ κοινὸ ποιητῆς: ὁ ἀνακρεοντισμὸς, ἄλλωστε, ἐνταγμένος στὸ πνεῦμα τῆς «Ἀρκαδίας» ἀναβιώνει αὐτὴ τὴν ἐποχὴ σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Εὐρώπη, καὶ φυσικὰ, στὴν Ἰταλία (Metastasio, Rolli, Vincenzo Monti (1754-1828)). Ὁ Vittorelli ὀνομάστηκε μάλιστα «Νέος Ἀνακρέων»²¹ καὶ τὰ ποιήματά του γνώρισαν πολλὰ καὶ ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις, ἢ ποσότητα καὶ ἢ συχνότητα τῶν ὁποίων μποροῦν ἴσως νὰ συγκριθοῦν μ' αὐτὰς τοῦ Metastasio. Εἶναι, λοιπόν, προφανὲς πὼς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ αὐτὴ τὴν περίοδο ἐξακολουθεῖ — ἔστω καὶ καθυστερημένα — νὰ εἶναι στραμμένο στὴν ἀνακρεόντεια ποίηση: τὸ στοιχεῖο αὐτὸ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν τεράστια φήμη τοῦ Vittorelli, ἐξηγεῖ πιθανότατα τὴν προτίμησιν τοῦ Nannuzi καὶ τοῦ Λασκαράτου.

Τὸ στιχοῦργημα τοῦ Vittorelli, πού μετέφρασε ὁ Λασκαράτος, προέρχεται ἀπὸ τὴν πρῶτη πολυδιαβασμένη συλλογὴ του Rime (Bassano 1784², 1806³, 1815⁴, 1825-28 κ.ἑ.), ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ μικρὰ ἀνακρεόντεια ὡδὲς ἀφιερωμένες στὴν Irene καὶ τὴν Dori²²

21. Στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ὁ ἴδιος τίτλος δόθηκε στὸν Ἀθανάσιο Χριστόπουλο (1772-1847) τοῦ ὁποίου τὰ *Λυρικά* ἐκδόθηκαν ἔντεκα φορές ὅσο ζοῦσε ὁ ἴδιος (1811, 1814, 1817, 1818, 1821, 1826, 1831, 1833, 1835, 1841). Βλ. Ἀλεξ. Σούτσου, *Τὸ Πανόραμα τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1875, σ. 108:

...«Εἰς τὸν ὠραῖον Βόσπορον, εἰς τῆς τρυφῆς τὰ στήθη
ἡ ποίησις τῆς νέας μας Ἑλλάδος ἐγεννήθη.
Ἐκεῖ ὁ Ἀθανάσιος, ὁ νέος Ἀνακρέων,
ὠραῖα πρῶτος ἔψαλε τὰ κάλλη τῶν ὠραίων»...

22. Στὴν ἴδια συλλογὴ ἀνήκει καὶ τὸ στιχοῦργημα «Guarda che bianca luna», πού ἔχει ἐπίσης μεραφραστεῖ ἀπὸ τὸ Λασκαράτο (βλ. *Ἄπαντα*, τ. Β', σ. 507: «Δὲς τὴ λαμπρὸ φεγγάρι») ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους ποιητῆς. Μία παραλλαγή του, δημοσιευμένη τὸ 1848 στὸν *Αἰῶνα* μὲ τὸν τίτλο «Ἀὐτοσχέδιον», εἶχε ἀποδοθεῖ στὸν Διονύσιου Σολωμὸ (βλ. καὶ σημ. 26): μία ἄλλη, διαφορετικὴ, εἶχε δημοσιευθεῖ σὲ πολλὰ παλαιότερα ἀνθολογία μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Π. Σούτσου καὶ μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Ἑρωτικὴ Ἐσπέρα» (βλ. καὶ Λίνου Πολίτη, *Ποιητικὴ Ἀνθολογία*: βιβλίον τέταρτο:.

Παραθέτω, αντικριστά, τὸ ἰταλικὸ πρωτότυπο καὶ τὶς δύο μορφές τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου (1: τοῦ *Almanacco* καὶ 2: τῆς πλήρους ἀναδημοσιεύσεως στὰ «Στιχοурγήματα Διάφορα»). Στὰ ἑλληνικὰ κείμενα διατηρήθηκε ἡ ἀρχικὴ ὀρθογραφία καὶ στίξη· γιὰ τὸ ἰταλικὸ χρησιμοποιήθηκε ἡ πληρέστερη ἔκδοση τῶν ποιημάτων τοῦ Vittorelli (1911)²³.

Non t'accostare a l'urna
che il cener mio rinserra:
questa pietosa terra
è sacra al mio dolor.

Odio gli amanni tuoi,
ricuso i tuoi giacinti:
che giovano agli estinti
due lacrime o due fior?

Empia! Doveni allora
porgermi un fil d'aita,
quando traeva la vita
ne l'ansia e nei sospir.

A che d'inutil pianto
assordi la foresta?
Rispetta un'ombra mesta
e lasciala dormir.

Μὴ σημόσης στὸν τάφο μου ἀπά-
νου
Ποῦ κλεῖ μέσα τ' ἀχνὸ ἄμορφο
σῶμα,
Τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχνο
χῶμα
"Οντες μ' ἔδιοχνες ἄσπλαγχνη
ἔσύ.

Μὴ σημόσης στὸν τάφο μου ἀπά-
νου
Ποῦ κλεῖ μέσα τὸ ἄμορφο σῶ-
μα.
Τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχνο
χῶμα
"Οντις μ' ἔδιοχνες ἄσπλαγχνη
ἔσύ.

Οἱ Φαναριῶτες καὶ ἡ Ἀθηναϊκὴ Σχολή, Ἀθήνα, «Δωδώνη», χ.χ., σ. 84-85 καὶ σ. 208). Γιὰ τὸ δεύτερο αὐτὸ στιχοῦργημα τοῦ Vittorelli βλ. Ἡλία Π. Βουτιερίδη Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ Ἕλληνες. Α' Ὅταν ἐξοῦσε ὁ Σολωμὸς, Ἀθήνα 1937, σ. 79-84.

23. Βλ. *Jacopo Vittorelli, Poesie*, a cura di Attilio Simioni, Bari, «Laterza», 1911, σ. 86. Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ὑπόδειξη τῆς ἔκδοσης τὸν καθηγ. Marrio Vitti.

Μισῶ τώρα τὴν ἄκαιρη ἀγάπη	Τώρα τὶ νὰ μοῦ κάμουνε τ' ἄνθια
Τώρα ἀρνιοῦμ' ἄνθη, δάκρυα	Καὶ τὰ δάκρυα ποῦ χύνεις γιὰ
σπαρμένα:	μένα!
Τὶ ὠφελοῦν τὰ κορμιὰ τὰ θα-	Τὶ ὠφελοῦν' τὰ κορμιὰ τὰ θαμ-
μένα	μένα
Τὰ δάκρυά σου καὶ τ' ἄνθη,	Τὰ δάκρυά σου καὶ τ' ἄνθια
σκληρή;	σκληρή;
Τότες ἔπρεπε ἀχάριστη τότες	Τότες ἔπρεπε ἀχάριστη, τότες
Νὰ μοῦ στάξῃς μιὰ λίγη βοή-	Νὰ μοῦ δώσῃς μιὰ λίγη βοή-
θια	θια,
"Ὀντες μ' ὄπνεε ἀκόμη στά	"Ὀντις μὸπνεε ἀκόμη στά στή-
στήθια	θια
Ἡ καρδιὰ λαβομένη ἀπὸ σέ.	Ἡ καρδιὰ λαβομένη ἀπὸ σέ.
Τώρα τί μ' ἀνοφέλευτες κλάψες	Τώρα τί μὲ ἀνοφέλευτες κλάψες
Τὰ φιλήσυχα δάση κουφένεις;	Τὰ φιλήσυχα δάση κουφένεις;
Φέρε σέβας μιᾶς σκιᾶς λυπημέ-	Φέρε σέβας σκιᾶς λυπημένης
νης	Ποῦ κοιμᾶται στὸν τάφο γιὰ
Ποῦ δὲ θέλει σ' ἀκούσει ποτέ.	σέ.

Ἡ παραβολὴ τοῦ κειμένου τοῦ *Almanacco*, ἐν τῷ ἰταλικῷ πρωτότυπο δείχνει πὼς ἡ ἑλληνικὴ ἀπόδοση ὑστερεῖ· ἡ μεταφορὰ στὰ ἑλληνικὰ γίνεται ἄτεχνα καὶ ἀμήχανα. Ἐκφράσεις ὅπως δάκρυα σπαρμένα (στ. 6) νὰ μοῦ στάξῃς μιὰ λίγη βοήθεια (στ. 10), τὰ φιλήσυχα δάση κουφάνεις (στ. 14) μαρτυροῦν ἐκφραστικὴ δυσκαμψία ἐνῶ κάποτε (στ. 6, 8) ὑπάρχουν καὶ μετρικοὶ παρατονισμοί. Στους περισσότερους ἄλλωστε στίχους παρατηροῦνται παρεκκλίσεις ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, ποὺ τις περισσότερες φορὲς κάθε ἄλλο παρὰ πετυχημένες εἶναι: π.χ. οἱ στ. 3 καὶ 4 (τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχο χῶμα ὄντες μ' ἔδιοχνης ἄσπλαγγη ἐσὺ)) εἶναι ἐντελῶς παραλλαγμένοι καὶ ἐξ αἰτίας τῆς συντακτικῆς τους σχέσης μὲ τοὺς στ. 1 καὶ 2, σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀκατάληπτοι· ἀνάλογα παραλλαγμένοι μὲ προσθῆκες ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὸ πρωτότυπο, εἶναι καὶ οἱ στ. 5, 6, 7, 8, 11, 12 καὶ 16. Ἐπίσης δὲν διατηρεῖται ἐντελῶς ἡ μετρικὴ μορφή τοῦ πρωτότυπου: τὸ ἰταλικὸ ἐναλλάσσει τροχαῖκούς ὀκτασύλλαβους καὶ ἑπτασύλλαβους, μὲ ὁμοικαταληξία ΑΒΒΓ/ΔΕΕΓ/ΖΗΗΘ/ΙΚΚΘ· ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση ἔχει τοὺς πρώτους στίχους κάθε στροφῆς ἀναπαιστικούς δεκασύλλαβους καὶ τὸν τέταρτο ἀναπαιστικὸ ἐνεκασύλλαβο: διατηρεῖ, κάπως, τὸν τύπο τῆς ὁμοικαταληξίας τοῦ ἰταλικοῦ. Ἡ ἐνδεχόμενη ἐπίδραση τοῦ Λασκαράτου ἀπὸ γνωστὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ποιήματα σὲ

ἀναπαιστικό ρυθμό, όπως, π.χ., «Ἡ Καταστροφή τῶν Ψαρῶν» (1825), «Ἡ Φαρμακωμένη» (1826), ἢ «Νεκρική Ὠδὴ (ἀπόσπασμα)» (1827) τοῦ Σολωμοῦ, εἶναι ἓνα ἐνδιαφέρον ζήτημα, πού χρειάζεται ὅμως νὰ διερευνηθεῖ.

Στὴ δεύτερη μορφή τῆς μετάφρασης, παρατηροῦμε μερικές σημαντικές ἀλλαγές: ἀπαλείφονται ἢ ἀντικαθίστανται ἄτυχες ἐκφράσεις τῆς πρώτης μορφῆς (πβ. στ. 6, 10), μεταφράζονται διαφορετικὰ ὀρισμένοι στίχοι (πβ. στ. 5, 6, 16) καὶ γενικὰ γίνονται τροποποιήσεις πού ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴ μετρικὴ καὶ λεκτικὴ ἐξομάλυνση τοῦ κειμένου (πβ. στ. 2, 15). Ἴσως ὁ Λασκαράτος ξαναδούλεψε τὸ στιχοῦργημα αὐτὸ μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς μελοποίησής του²⁴.

Συνοψίζοντας, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἐλληνικὴ μετάφραση στὴν πρώτη της εἰδικὰ μορφή, εἶναι μία φιλότιμη, ἀλλά, ἀτελής νεανικὴ προσπάθεια, πού δὲν καταφέρει νὰ μεταφέρει στὴ γλώσσα μας τὴ χάρη τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου, φανερώνει ὅμως ἴσως, ὀρισμένα γλωσσικὰ καὶ μετρικὰ πρότυπα τοῦ νέου ποιητῆ. Ὁ Λασκαράτος ἀποδεικνύεται ἐδῶ, σὲ ἓνα ποίημα μὴ σατιρικό, «ἐκτὸς κλίματος», καὶ αὐτὸ γίνεται ἐμφανεστερο, ὅταν σκεφθοῦμε πὼς τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ στιχοῦργήματα τοῦ *Almanacco*, μεταφρασμένο τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο, διατηρεῖ ἀκέραιο τὸ χαρακτήρα τοῦ πρωτότυπου καί, ταυτόχρονα, ἔχει δική του χάρη καὶ φυσικότητα.

Πάντως, ὅπως ἀναφέραμε καὶ πιὸ πάνω, τὸ στιχοῦργημα τοῦ Vittorelli ἦταν πασίγνωστο στὰ Ἐπτάνησα, ἀλλὰ διαδεδομένο καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ χῶρο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ Λασκαράτου ὑπάρχουν καὶ πολλὲς ἄλλες, καμωμένες ἀπὸ ἐπώνυμους ἢ ἀνώνυμους ποιητὲς²⁵ καὶ τὸ ποίημα δὲν λείπει ἀπὸ καμία σχεδὸν παλαιότερη ἀνθολογία. Μία μάλιστα ἀπὸ αὐτές²⁶, πού δημοσιεύτηκε τὸ Μάρτιο τοῦ 1849

24. Βλ. παραπάνω, σημ. 5, 6.

25. Βλ. Ἡλία Π. Βουτιερίδη, ὁ.π., σ. 75-79.

26. Στὴν ἐφημ. Ὁ Αἰὼν (ἀρ. 932, 15.1.1849, σ. 3β-γ, ἀρ. 933, 19.1.1849, σ. 4α-β, ἀρ. 945, 5.3.1849, σ. 4α καὶ ἀρ. 948, 16.3.1849, σ. 4β-γ) δημοσιεύθηκε μία συλλογὴ ἀπὸ δεκαεπτὰ συνολικὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ ὁ ἐκδότης τους (ὑπογράφει μὲ τὰ ἀρχικὰ Μ.Π.Β. καὶ πρόκειται πιθανώτατα γιὰ τὸ Μαρίνο Παπαδόπουλο-Βρετό) δηλώνει πὼς τὰ ποιήματα βρέσκονταν σὲ ἓνα χειρόγραφο τετράδιο πού ὁ ἴδιος πῆρε ἀπὸ κάποιον φίλο του καὶ πού «προήρχετο εὐθὺ ἀπὸ τοῦ συγγραφέως». Τὸ δέκατο πέμπτο ποίημα τῆς συλλογῆς αὐτῆς εἶναι ἡ μετάφραση τῆς ὠδῆς τοῦ Vittorelli ἀπὸ τὸ Λασκαράτο. Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ ὅτι τὸ τελευταῖο ποίημα τῆς συλλογῆς εἶναι ἡ μετάφραση τοῦ «Quarda che bianca luna» πού ἀποδόθηκε στὸ

στὸ φιλελεύθερο «Αἰώνα» τοῦ Ἰωάννη Φιλήμονα καὶ ἀποδόθηκε στὸν Διονύσιο Σολωμό, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν πρώτη μορφή τῆς μετάφρασης τοῦ Λασκαράτου στὸ Almanacco per l' anno 1831.

Κρίστα Ἀνεμούδη-Ἀρζόγλου

Σολωμό. Γιὰ τὰ προβλήματα τῆς δημοσίευσης αὐτῆς στὸν *Αἰώνα*, βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Γ. Βαλέτα, «Κριτικὰ στὸ Σολωμό. Α'». Ἡ πρώτη ἔκδοση τοῦ Σολωμοῦ», περ. *Φιλολογικὸς Νέος Κόσμος*, 5 (Ἰούλιος 1935), σ. 149-165.